

УДК: 338.43 (477)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УМОВАХ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Димов О.М. – к.с.-г.н., с.н.с.,

Грановська Л.М. – д.е.н., професор,

Інститут зрошуваного землеробства НААН

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку України є перехід на інноваційний тип економічного розвитку, який саме і визначає рівень економічного розвитку країни і її регіонів та їх перспективи на світовому ринку. По-перше, такий перехід дозволить ефективно «вписатися» в процеси глобалізації та регіональної інтеграції [1]. Цілком очевидно, що Україні як державі, що знаходиться в центрі Європейського континенту, не може бути притаманною функція ресурсно-сировинного приросту.

По-друге, це забезпечить економічний розвиток, створення нових робочих місць, підвищення якості життя аби подолати чи суттєво зменшити розрив, який нині існує між Україною та її основними партнерами в європейському просторі. Випереджальний розвиток можливий лише шляхом постійного зростання конкурентоспроможності галузей і підприємств, а також продукції господарсько-виробничого комплексу, що можливо тільки шляхом формування ефективної економічної системи, здатної реалізувати інноваційну соціально-орієнтовану модель економічного розвитку, забезпечити поширення інноваційних технологій, що підвищують продуктивність праці та конкурентоспроможність національної економіки.

По-третє, інноваційний тип економічного розвитку забезпечить підвищення соціального рівня населення регіонів і країни в цілому через надання кожному громадянину можливості повною мірою реалізувати свій потенціал на благо суспільства, забезпечити прямий зв'язок між показниками економічного розвитку та рівнем добробуту населення.

Очікувати визрівання в Україні економічних передумов і формування інституційних умов, які призведуть до формування інноваційної моделі розвитку еволюційним шляхом, означає фактично виключити нашу країну зі світового інноваційного процесу. Стратегія економічних перетворень, які здійснюються в Україні сьогодні і повинні здійснюватися в подальшому, має включати науково-методичні заходи щодо запровадження інноваційної моделі розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

Зрошуване землеробство належить до важливої підгалузі аграрного сектора економіки Південного регіону України та особливо потребує прискорення переведення його на інноваційну модель розвитку. Тільки інноваційна модель розвитку може забезпечити підвищення економічної ефективності зрошуваного землеробства та рівень екологічної безпечності ведення сільського господарства в зоні зрошення. Широкомасштабне застосування інновацій, враховуючи досвід європейських країн, прогресивні техніко-технологічні та організа-

ційні зміни у сільському господарстві – об'єктивна необхідність, зумовлена сучасним етапом розвитку економіки та продуктивних сил [1].

Стан вивчення проблеми. Зрошення є одним з основних факторів інтенсифікації рослинницької галузі в районах з недостатнім і нестійким природним зволоженням. Саме тому штучне зволоження набуло широкого розповсюдження в аридних зонах, особливо у XX столітті. Зараз у світі зрошуються понад 270 млн. га, причому поливні землі забезпечують більше 40% світового виробництва сільськогосподарської продукції, займаючи лише 18 % площі сільськогосподарських земель.

У Херсонській області наявність об'єктивних передумов та постійна потреба у нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в післявоєнні роки сприяли інтенсивному розвитку зрошення. Завдяки виділенню державою значних обсягів фінансових ресурсів загальна площа зрошуваних земель на початок 1995 р. становила 473,1 тис. га. Впродовж 1990-1995 рр. обсяги введення нових площ зрошення істотно скоротились і склали 4,5 тис. га на рік. Після 1995 р. будівництво нових зрошувальних систем практично призупинено повністю. Станом на початок поливного сезону 2014 року з 426,8 тис. га зрошуваних земель (або 21,6 % до загальної площі сільгоспугідь) фактично зрошувалось 291,5 тис. га, що на 46,3 тис. га менше, ніж у 1995 р. Через незадовільний технічний стан внутрішньогосподарських мереж, відсутність сучасної дощувальної техніки та складні організаційно-економічні умови на сьогодні не використовується 135,3 тис. га, в тому числі 8,2 тис. га рисових зрошувальних систем.

Питання ефективного використання зрошуваних земель і водних ресурсів відображені в наукових працях С.А. Балюка, Р.А. Вожегової, Г.Є. Жуйкова, П.І. Коваленка, Ю.О. Михайлова, М.І. Ромащенко, В.С. Снігового, О.О. Собка, В.О. Ушкаренка, М.А. Хвесика та інших вчених. Проте у зв'язку з постійною зміною умов господарювання виникає необхідність поглиблення досліджень і розробки напрямів ефективного ведення зрошуваного землеробства на інноваційній основі.

Завдання і методика дослідження. Завданням даного дослідження є теоретичне обґрунтування інноваційної моделі розвитку зрошуваного землеробства шляхом запровадження науково обґрунтованих підходів організаційно-економічного, технологічного, технічного та нормативно-правового характеру.

Дослідження виконувались на основі використання загальнонаукових методів дослідження, а саме: монографічного, історичного, абстрактно-логічного, статистичного, методів порівнянь і аналогів, системного підходу та системного аналізу.

Інформаційне забезпечення при виконанні роботи базувалося на законодавчих і нормативно-правових актах Президента та Верховної Ради України, Національної академії аграрних наук, державній системі стандартів України, базі даних об'єктів права інтелектуальної власності, створених в Інституті зрошуваного землеробства НААН, наукових працях вітчизняних і закордонних вчених, власних дослідженнях.

Результати дослідження. Останніми роками внаслідок реформування аграрного сектора економіки ефективність використання зрошуваних земель у країні істотно знизилась. Різке скорочення фактично политих площ супроводжувалось такими процесами та явищами:

- значним погіршенням технічного стану наявних зрошувальних систем, особливо їх внутрішньогосподарської мережі;
- повним призупиненням робіт з реконструкції наявних і будівництва нових зрошувальних систем, що є наслідком значного скорочення обсягів бюджетного фінансування та відсутності власних коштів у землекористувачів;
- недостатньою кількістю сучасної дощувальної техніки;
- порушенням технологічної цілісності зрошувальних систем, яка спричинена, з одного боку, розпаюванням земель і, як наслідок, подрібненням та збільшенням кількості землекористувачів, а з іншого – передачею внутрішньогосподарських систем у комунальну власність та на баланс фермерських господарств і колективних підприємств при державній власності на міжгосподарську мережу;

- недотриманням існуючого законодавства про те, що відповідно ст. 26 Земельного кодексу України «...земельні ділянки, одержані громадянами внаслідок приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, на яких розташовані та функціонують меліоративні системи, використовують спільно на підставі угоди. У разі відсутності згоди щодо спільного використання зазначених ділянок питання вирішуються у судовому порядку» [2].

В таких умовах вода забирається і транспортується до поля державними зрошувальними системами, а самі поливи мають проводити власники внутрішньогосподарської мережі, тобто переважно сільські та селищні ради й землевласники і землекористувачі, які не мають достатньо коштів, досвіду та фахівців для виконання цих робіт [3]. У такій ситуації, що дуже важливо, землевласник чи землекористувач у більшості випадків практично відсторонений від участі у процесі управління зрошенням та формуванням вартості подачі зрошувальної води.

Мають місце:

- порушення технологій вирощування сільськогосподарських культур, структури посівних площ, недотримання науково обґрунтованих сівозмін, низький рівень ресурсного забезпечення технологій вирощування сільськогосподарських культур, що призводить до зниження їх врожайності, яка на частині зрошуваних земель перебуває на рівні неполиваних земель;

- відсутність меліоративних заходів з охорони й підвищення родючості зрошуваних ґрунтів, у тому числі й через значне збільшення користувачів сільськогосподарськими землями;

- незадовільний еколого-меліоративний стан зрошуваних сільськогосподарських земель і територій населених пунктів у зоні зрошення.

Серед основних факторів, що обґрунтовують необхідність запровадження інновацій у галузь зрошувального землеробства, слід виділити такі:

- значний вплив зрошувальних меліорацій на навколишнє природне середовище;

- розвиток у світі інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур із застосуванням інноваційних способів їх поливу;

- економіка країни потребує подальшого розвитку зрошувального землеробства у зонах з нестійким та недостатнім зволоженням;

- висока ресурсо- та енергоємність вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції на зрошуваних землях;

- інтерес як вітчизняних, так і іноземних інвесторів до вкладання інвестицій в інноваційні проекти реконструкції та будівництва зрошувальних систем.

Враховуючи складність і комплексність проблем розвитку зрошеного землеробства в Україні, розробка та впровадження інновацій у галузь має носити науково обґрунтований і збалансований характер і торкатись усіх етапів виробництва сільськогосподарської продукції на зрошуваних землях. Оскільки, як зазначає професор В.А. Сташук «...інноваційна діяльність у зрошеному землеробстві – це комплексний процес створення нових, або більш еколого- та економічно доцільних техніко-технологічних рішень, підходів, організаційно-управлінських засад, що охоплюють етапи виробничого і природного циклу – від зародження ідеї до впровадження інновацій у виробництво продукції» [4].

Перехід галузі зрошеного землеробства на інноваційний шлях розвитку має забезпечуватись формуванням інноваційної системи менеджменту у водному господарстві, обов'язковим забезпеченням якості водних ресурсів для різних підгалузей сільського господарства, впровадженням методів розв'язання конфліктів інтересів водокористувачів у процесі подачі та розподілу водних ресурсів [5].

Актуальним є питання збереження родючості ґрунтів та недопущення їх деградації. Запровадження інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур із впровадженням інноваційних способів поливу має базуватися на умовах раціонального використання природних ресурсів, збереженні й підвищенні показників родючості ґрунтів, що зрошуються, екологічно-безпечному використанні мінеральних добрив, засобів захисту рослин та стимуляторів їх росту. Саме збереження ґрунтів, запобігання порушенню збалансованості агроландшафтів та підвищення їх екологічної стійкості, а також створення умов для отримання екологічно безпечної продукції сільського господарства є критеріями оцінки інноваційної моделі розвитку зрошеного землеробства в умовах Південного регіону України [6].

Основними аспектами теоретичного обґрунтування інноваційної моделі розвитку зрошеного землеробства, що враховує вимоги з позиції органів державної влади, населення та сільських територій, з позиції сільськогосподарських підприємств і екології, а також з позиції науки та освіти, є такі:

- з позиції державних органів управління: насичення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією сільського господарства в об'ємах, структури і якості, які необхідні для повноцінного та здорового харчування всіх верст населення регіону і країни, а, по можливості, й поступового збільшення обсягів формування експортного потенціалу;
- з позиції населення і сільських територій: створення сприятливих умов для життя сільського населення і поступового підвищення рівня його благополуччя;
- з позиції сільськогосподарських підприємств: техніко-технологічна модернізація і перехід до використання інноваційних технологій, формування економічних умов для ефективної діяльності сільського товаровиробника;
- з позиції екології: відтворення, охорона та раціональне використання сільськогосподарських земель і водних ресурсів, збереження природних

агроландшафтів. Виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, екологізація виробництва і сфери життєзабезпечення сільських територій;

- з позиції науки і освіти: розвиток наукових досліджень з метою переходу на інноваційну модель розвитку агропромислового комплексу та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на вітчизняному і світовому ринках, формування інноваційно-активного кадрового потенціалу.

Для реалізації цих вимог необхідним є удосконалення соціальної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму функціонування агропромислового ринку, зовнішньоекономічної діяльності та регіональної політики.

Для інноваційного розвитку підгалузей аграрного сектора важливими залишаються наступні напрями:

- на основі досягнень науки формувати вітчизняні наукові школи з метою підготовки вчених-аграріїв для умов Південного регіону України;
- посилити інтеграцію наукового і освітнього потенціалу в аграрній сфері;
- сформувати систему і механізми більш прискореної передачі знань та інноваційних розробок у практику агропромислового виробництва;
- проводити наукові дослідження з проблем визначення й оцінки ризиків, що супроводжують функціонування аграрного сектора економіки та адаптацію його до змін клімату;
- сформувати нову парадигму розвитку сільських територій як багатофункціонального об'єкту.

Набір економічного інструментарію має залишатися традиційним, а саме: ціноутворення, система оподаткування, субсидування, підтримка кредитування і страхування, програмно-цільове управління тощо.

В частині фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств необхідно ввести підтримку значимих видів сільськогосподарської продукції, не пов'язаних з об'ємами їх виробництва і реалізації. Це відноситься до підгалузей кормовиробництва та тваринництва. Підтримка необхідна для вирощування круп'яних культур, зернобобових та багаторічних трав як культур-меліорантів.

Інший напрям – фінансова підтримка придбання матеріально-технічних ресурсів – дощувальної техніки, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Все вище перераховане має бути направлено на модернізацію аграрного сектора Південного регіону України шляхом досягнення цільових індикаторів, а саме:

- стійкий розвиток сільських територій;
 - стимулювання інвестиційної діяльності та інноваційного розвитку аграрного сектора;
 - система державного інформаційного забезпечення у сфері сільського господарства;
 - відновлення родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення, особливо тих, що зрошуються;
 - відновлення природних ландшафтів;
-

- збільшення площ зрошення сільськогосподарських земель тільки в Херсонській області до 360 тис. га;
- державне регулювання ринку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства;
- інфраструктура та логістичне забезпечення агропромислового ринку;
- відновлення підгалузі тваринництва;
- фінансова стабільність сільськогосподарських підприємств (компенсація витрат електроенергії на подачу води для зрошення, прозора система формування вартості подачі поливної води, відновлення внутрішньогосподарської мережі, консолідація зрошуваних сільськогосподарських земель тощо);
- ефективність використання зрошуваних земель (2-3 урожаї сільськогосподарських культур на рік);
- модернізація систем зрошення, насосних станцій у контексті ресурсозбереження. Розвиток альтернативних джерел енергії;
- створення ефективних консультативних центрів;
- кадрове забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства;
- моніторинг меліорованих земель і водних ресурсів;
- продовольча безпека регіону;
- система агрострахування та екологічного страхування господарської діяльності на сільськогосподарських землях;
- розвиток ринкової інфраструктури села;
- інноваційна модель економічного й інноваційного розвитку агропромислового комплексу;
- розв'язання земельних питань у зоні зрошення;
- врахування вимог існуючого законодавства в сфері охорони навколишнього середовища;
- удосконалення законодавства в системі землеволодіння, землекористування, зрошення, раціонального використання земельних і водних ресурсів, інтегрованого управління водними ресурсами;
- захист інтересів інвесторів і стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до освоєння інновацій.

Висновки. Розробка і реалізація інноваційних проектів потребує їх наукового супроводження, яке пов'язане з необхідністю надання кваліфікованих консультацій товаровиробникам з метою найбільш повного врахування конкретних природно-економічних особливостей кожної аграрно-виробничої структури, цінового фактору та можливого застосування інновацій. Удосконалення системи законодавчо-нормативного регулювання ринкової економіки, забезпечення соціального захисту вітчизняних товаровиробників, розвитку сільських територій, формування інноваційної моделі аграрного виробництва нині є визначальними чинниками стратегічних напрямів ефективного функціонування сільського господарства.

Перспектива подальших досліджень. Теоретичне обґрунтування є основою для розробки інноваційної моделі розвитку зрошуваного землеробства та механізмів запровадження даної моделі в аграрний сектор економіки Південного регіону України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Von Gramon-Taubadel, S., (2000): Restrukturierung landwirtschaftlicher Grosbetriebe in Russland / S. Von Gramon-Taubadel // Consultancy for the Gesellschaft fur Agrarprojekte mbH, Hamburg, and the German Ministry for Agriculture. Bonn. Gottingen, October 2000.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2002 № 2768-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Ромащенко М.І. Зрошення земель в Україні. Стан та шляхи поліпшення / М.І. Ромащенко, С.А. Балюк // К.: Світ, 2000. – 112 с.
4. Сташук В.А. Наукове обґрунтування інноваційних підходів розвитку зрошуваних меліорацій на півдні України в теперішній час / В.А. Сташук, Р.А. Вожегова, І.О. Конащук, П.В. Писаренко, С.В. Коковіхін // Зрошуване землеробство: міжвід. темат. наук. зб. – Херсон: Айлант. – Вип. 58. – 2013. – С. 3-6.
5. Lundin, L., (2000): Water use and management / L. Lundin // Uppsala, Sweden, Book II: 2000. – 240 p.
6. Vozhegova, Raisa; (2014): Soil fertility recovery and adaptation of Ukrainian South Steppe to negative consequences of climate change: contribution of science and practical experience / R. Vozhegova, L. Granovska, S. Goloborodko // UNCCD 3rd Scientific Conference. Mexico. Cancun, March 2015. – P. 168-169. [режим доступу: www.conftool.pro/3sc-uncd-2015].

УДК 332.136.338.43

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

*Жуйков Г.Є. – д.е.н., професор
Імшеницька І.Г. – старший викладач,
Міжнародний університет бізнесу і права*

Постановка проблеми. Правильне застосування стратегічного планування зайнятості населення дозволяє вирішити проблеми, які відчувають нині громадяни, залишившись без роботи.

Стратегічне планування - це управлінський процес досягнення і підтримки стабільної рівноваги цілей, можливостей і ресурсів організацій та нових ринкових можливостей [1, с.9]. Об'єкти його дослідження різні. Одним з них є зайнятість населення.

В даний час актуальність розглянутого питання підтверджується тим обставиною, що багато людей втрачають роботу - це призводить до високої і зростаючого безробіття, яка не дозволяє провести потенційно можливий ВВП (випуск продукції при повної та ефективної зайнятості). Так наприклад, тільки по м. Херсон на початок 2015 року кількість безробітних досягла 16,0 тис. осіб, при наявності 1 тис. вакансій. На одне вільне місце претендує більше 20 чоловік. Дана обставина створює значні труднощі для держави у вирішенні соціа-